

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СТУДЕНТІВ: ІНДИВІДУАЛЬНЕ НАВЧАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ В КУРСІ «СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА МОВА З ПРАКТИКУМОМ (ЛЕКСИКОЛОГІЯ)»

У статті розглядаються види індивідуальної самостійної роботи для студентів вище як елементи формування професійно-педагогічної компетентності майбутнього фахівця.

Ключові слова: професійна компетентність, лінгвістична компетентність, зв'язне мовлення, індивідуальне навчальне завдання (ІНЗ).

Помирча С.В., Яценко М.О. Профессионально-педагогическая подготовка студентов: индивидуальное учебное задание в курсе «Современный украинский язык с практикумом (Лексикология). В статье рассматриваются элементы профессионально-педагогической компетентности будущего специалиста, а также предлагаются виды индивидуальной самостоятельной работы студентов вузов.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, лингвистическая компетентность, связная речь, индивидуальное учебное задание.

Pomyrcha S.V., Yatzenko M.O. Professional teaching training of students: individual learning task in the curriculum «Modern Ukrainian language with practical work (Lexicology). Some forms of individual independent work for students are under attention in the article as elements of forming the professional-pedagogic competence for the future specialist.

Keywords: professional competency, language competency, connected speech, individual training task.

Сучасна українська мова — це літературна мова, яка ґрунтується на дотриманні сучасних мовних норм. Мова є універсальним засобом не тільки спілкування, а й буття народу з усіма його ціннісно-змістовими ознаками, що формують структуру суб'єктно-об'єктної взаємодії. Мова містить досвід попередніх поколінь, комплекс соціально та історично напрацьованих категорій світопізнання і світорозуміння, систему морально-етичних понять і суспільних орієнтирів, становлення й формування яких припадає значною мірою на період навчання в початковій школі.

У зв'язку із цим для майбутніх учителів початкової школи важливим є точний вибір потрібного слова із уписанням у контекст його значенням, яке не можна трактувати абияк. В українській мові, у якій найтонші нюанси значень передаються різними словами, неправильне вживання лексичних і фразеологічних одиниць призводить не тільки до двозначності, але й до повного руйнування змісту висловлювання або тексту. Саме тому навчальна дисципліна «Сучасна українська мова з практикумом» складається з окремих тем-розділів (лексикологія, фразеологія, лексикографія, морфеміка і словотвір), кожен з яких має свій об'єкт і завдання вивчення. Усі зазначені розділи тісно пов'язані один з одним.

Сьогодні поступове реформування вищої освіти спрямоване на інтеграцію її в європейський освітній простір, що передбачає насамперед удосконалення й поліпшення якості навчання.

Огляд наукової та лінгводидактичної літератури свідчить, що одним із актуальних питань є пошук шляхів досягнення високої кваліфікації у випускників ВНЗ, формування професійної компетентності, у тому числі комунікативної. Питанням обізнаності, володіння теоретичними знаннями, уміннями й навичками майбутнього вчителя присвячені численні праці науковців, серед яких О. Овчарук, Н. Волкова, В. Ягупов, Л. Скуратівський, М. Львов, М. Шанський та ін. Учені сходяться на тому, що різні види компетентності по суті є комплексом інтегральних професійних якостей особистості, що базуються на знаннях, уміннях, навичках [5: 44–45]. Саме тому педагоги виокремлюють кілька елементів професійно-педагогічної компетентності, а також пропонують її модель [1: 5].

Важливим складником комунікативної компетентності майбутнього вчителя початкових класів є мовна компетенція. За Л. Мацько, мовна компетенція – це «знання учасниками комунікації норм і правил сучасної літературної мови і вміле використання їх у продукуванні висловлювань». До складу мовної компетенції входить лексична компетенція, яка полягає в оволодінні лексичними засобами сучасної української мови, умінні користуватися ними і передбачає широкий словниковий запас, вибір лексичних елементів залежно від сфери й ситуації, у яких перебуває мовець [3: 13–14].

Для підготовки професійно компетентних випускників важливо вибрати правильний орієнтир у підборі ефективних технологій під час вивчення курсу «Сучасна українська мова з практикумом».

На думку Н. Остапенко, доцільним для викладача мови є формування у студентів власної позиції щодо відбору змісту навчального матеріалу [5: 46]. На практичних заняттях із лексикології цю рекомендацію можна реалізовувати лише частково, дещо простіше це врахувати в ІНЗ (індивідуально-навчальних завданнях), у процесі самостійної роботи.

Мета пропонованої статті – виділити оптимальні шляхи, прийоми і засоби формування лінгвістичних компетентностей під час виконання ІНЗ із лексикології.

Зосередимо увагу на новаціях у навчальному процесі – ІНЗ (індивідуально-навчальних завданнях) або позааудиторній самостійній роботі.

Як відомо, кредитно-модульна система організації навчального процесу передбачає для студентів виконання **індивідуального навчального завдання** (ІНЗ).

ІНЗ – одна з форм позааудиторної самостійної роботи студентів, оцінка за яку є обов'язковим компонентом залікової (екзаменаційної) оцінки. Тему та вид (форму виконання) ІНЗ краще обрати на початку вивчення курсу та виконувати його надалі поступово, на основі знань, умінь і навичок, одержаних у процесі аудиторних занять.

До **обов'язкових елементів ІНЗ** належать: 1) титульна сторінка; 2) вступ (зазначається тема, мета, завдання, предмет дослідження, форма виконання; обсяг – 1–2 сторінки); 3) основна частина (обсяг залежить від форми виконання); 4) висновки (стилий логічний підсумок одержаних результатів; обсяг – 1 сторінка); 5) список використаної літератури.

Оцінюється зміст (грунтовність, повнота дослідження, логічність викладу матеріалу, відповідність вимогам щодо структури) і форма (відповідність мовленнєвого оформлення нормам української літературної мови, зручність для сприйняття) ІНЗ, за невчасне виконання знімається один бал.

В умовах активного впровадження в навчання студентів ВНЗ позааудиторної самостійної роботи можна запропонувати різноманітні теми, форми виконання й ступені складності індивідуальної роботи.

Орієнтовна тематика ІНЗ з курсу «Сучасна українська мова з практикумом. Лексикологія»: 1. У світі цікавої лексикології та фразеології (ігрові вправи з творчим завданням для учнів 2–4 класів). 2. Історичні зміни у складі української лексики. 3. Найдавніші запозичення з неслов'янських мов (грецької, латинської, тюркської). 4. Походження фразеологізмів в українській мові. 5. Соціальні діалектизми (жаргонізми, професіоналізми, арготизми). 6. Багатозначність слів й омоніми. 7. Лексичні синоніми і багатозначність. 8. Лексико-семантичне поле. Лексико-семантична група. Тематичні групи. 9. Слово як одна з основних мовних одиниць. 10. Питомо українська лексика. 11. Основні поняття словотвору. 12. Способи словотвору в сучасній українській мові.

Застосування різних видів ІНЗ не лише як навчальний прийом, а й як контрольна форма перевірки знань, умінь і навичок студентів, насамперед дає змогу викладачеві динамічно визначити рівень засвоєння студентами теоретичного та практичного матеріалу й відповідно коригувати його. Продуктивними вважаємо описані нижче **види ІНЗ**.

1. *Анотація прочитаної додаткової літератури (статті)*. До обраних самостійно та погоджених із викладачем 15-ти наукових статей зі списку додаткової літератури студент пише поширені анотації (за усталеним зразком), подаючи кожен анотацію а) на картці розміром 250x150 мм (половина аркуша формату А4), б) паспортизувавши джерело за новими вимогами до бібліографічного опису та в) указавши ключові слова.

2. *Розроблення електронних матеріалів до курсу*. Упровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), як зазначає І. Цідило, забезпечує подальше вдосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві, сприяє розв'язанню проблеми щодо якісного впливу інформаційних технологій на зміст, методи та організаційні форми навчання, які, у свою чергу, створюють умови для процесу оновлення в галузі підготовки майбутніх учителів [7].

Отже, цей вид ІНЗ надає студентам максимально широкий простір для творчості: можна обрати будь-яку форму та використовувати будь-які комп'ютерні програми, головні вимоги — ґрунтовність, повнота та правильність змісту, ілюстрація прикладами і зручність для сприйняття (розмір шрифту, кольорова гама, розміщення компонентів). Одним із найпростіших варіантів є презентація Microsoft Power Point. Цей вид роботи можна виконувати як індивідуально, так і об'єднуючись у групи.

3. *Укладання тестових завдань з теми*. Останнім часом на думку багатьох науковців, тестові завдання мають суттєві переваги серед інших форм

контролю. Тестові завдання насамперед дають змогу викладачеві динамічно визначити рівень засвоєння студентами певного матеріалу, оскільки забезпечують об'єктивність в оцінюванні, що дуже важливо як для студента, так і викладача [7].

Студентові, який обрав цей вид самостійної роботи, пропонується до обраної теми ІНЗ укласти тестові завдання на 3 варіанти для перевірки теоретичних знань та практичних умінь і навичок. Ці тести повинні містити завдання трьох рівнів складності (репродуктивний, продуктивний, творчий) та відповіді до них. При виконанні такого виду ІНЗ варто залучити знання з методики викладання української мови та тестології, скористатися як прикладом завданнями до цього курсу і завданнями зовнішнього незалежного оцінювання.

Під час укладання завдань у тестовій формі студентові пропонується враховувати складність тем, що передбачає градацію завдань та творче спрямування:

– завдання для перевірки рівня засвоєння студентами лінгвістичної змістової, наприклад, вивчення теоретичних положень, визначень, оволодіння лексикологічними засобами, вироблення вмінь розпізнавати, аналізувати, зіставляти, класифікувати, групувати лексичні явища, визначати певні лексикологічні категорії (активна чи пасивна лексика, неологізм чи архаїзм, професійна лексика чи жаргон, до якого стилю належить слово або мовний вираз), розпізнавати правильність і помилковість у текстовживанні, утворенні граматичних форм.

Зазвичай це: 1) завдання закритого типу, які потребують короткої однозначної відповіді; 2) завдання на перевірку вироблення у студентів умінь і навичок, тобто на визначення рівня вивчення студентами комунікативної змістової лінії програми.

Вони вимагають розгорнутої відповіді на запитання, написання стислого конспекту наукової статті, висвітлення дискусійних питань із лексикології, обґрунтування правильності певного мовного явища.

Завдання виконується на аркушах формату А4 у друкованій (бажано) формі або в електронному вигляді.

4. *Укладання бібліографічного покажчика.* До обраної теми ІНЗ необхідно укласти якнайповніший перелік монографій, статей та будь-яких інших джерел, наявних у періодичних виданнях («Мовознавство», «Українська мова», «Дивослово» (Українська мова і література в школі), «Вивчаємо українську мову і літературу»), по змозі користуючись фондами різних бібліотек, Інтернет-ресурсами. Список укладається в алфавітному порядку за новими вимогами до бібліографічного опису літератури, із зазначенням ключових слів та місця знаходження джерела. Не можна включати до бібліографічного покажчика джерела, наведені у списку літератури до курсу.

5. *Укладання опорного конспекту, схем, таблиць з теми.* Цей вид ІНЗ передбачає насамперед розробку матеріалів для викладання рідної мови в початковій школі: як планів-конспектів уроків, так і наочного забезпечення для останніх. У вступі необхідно указати, для якого класу призначена

розробка, зазначити місце теми в шкільній програмі з української мови, а також указати, як саме і для формування яких умінь і навичок можна використати розробку. Необхідно врахувати при виконанні вікові особливості школярів, матеріал шкільних підручників, вимоги до наочних матеріалів.

6. *Написання реферату з теми.* Студентам пропонуються теми рефератів, які вимагають більш поглибленого вивчення або творчого підходу до обраної проблеми.

Як відомо, реферат пишеться за загальноприйнятими вимогами, титульна сторінка оформлюється за зразком до ІНЗ. Реферат (з німецької *Referat (довідати, сповіщати)*) – письмова доповідь або виступ за певною темою, в якій зібрана інформація з одного або кількох джерел [6: 587].

Виокремлюють два види рефератів: продуктивні й репродуктивні. Репродуктивний реферат відтворює зміст первинного тексту, а продуктивний передає творче або критичне осмислення певного джерела. Існують також інші види рефератів, наприклад, реферат-конспект (відбиває інформацію в загальному вигляді), реферат-резюме (містить лише основні положення цієї теми), реферат-довідь (поряд з аналізом інформації першоджерела подається об'єктивна оцінка проблеми), реферат-огляд (укладається на основі декількох джерел, зіставляються різні точки зору щодо цього питання) [6].

Під час підготовки до написання реферату користування Інтернет-ресурсами можливе, проте, слід пам'ятати, що реферат – це критично осмислений, науково представлений і належним чином оформлений матеріал багатьох джерел із певної теми. Готові реферати, роздруковані з Інтернет-ресурсів, не зараховуються, оскільки це вважається плагіатом і порушує закон про інтелектуальну власність.

Із курсу пропонуємо такі *теми рефератів*: 1. Місце української мови в системі мов. 2. Звідки походить і як виникла українська мова? 3. Сучасний стан української літературної мови і форми її існування. 4. Українська мова як розвинена в системі інших мов. 5. Лексика української мови зі стилістичного погляду. 6. Мовні штампи в мовленні вчителя. 7. Запозичення лексики із західноєвропейських мов. 8. Практика вживання професійно-педагогічної і термінологічної лексики для майбутнього вчителя початкових класів. 9. Експресивно-емоційна лексика в мовленні вчителя початкових класів. 10. Практика вживання архаїзмів, історизмів, неологізмів у мовленні вчителя початкових класів. 11. Територіальні діалектизми в сучасній українській літературній мові. 12. Фразеологізми як відображення національного колориту. 13. Історія української лексикографії. 14. Природа лексичного значення слова. 15. Українська літературна мова: формування, норми та стилі. 16. Фразеологізми як особливий вид лексики.

7. *Написання творчої роботи.* На жаль, рівень мовленнєвої підготовки деяких студентів із погляду володіння ними усним і писемним мовленням є недостатнім, тому надзвичайно актуальним вважаємо написання творчих робіт.

У лінгводидактиці під зв'язним мовленням прийнято розуміти таку мовленнєву діяльність, яка становить єдине самостійне ціле, передає закінчену думку і членується на складові частини. Розвиток зв'язного мовлення

– один із розділів розвитку мовлення взагалі. Суть цієї самостійної роботи полягає в оволодінні студентами умінням виражати свої думки зв'язно – в усній і писемній формах.

Висувається завдання написати твір-роздум на одну (чи кілька) із запропонованих нижче тем.

На морально-етичну тему (в публіцистичному стилі – стаття в газету):

1. Милосердя і співчуття як основа особистості людини.
2. З усіх відомих природі глибин, мабуть, найбільша – глибина людської душі (О. Гончар).
3. Творчість – як звичний стан душі.
4. Чужому лихові не смійся.
5. Як забезпечити добробут і щастя в родині.
6. Хай оживає істина стара: людина починається з добра.
7. Мистецтво бути собою.
8. Особистість і самовиховання.
9. Мистецтво як засіб творення особистості.
10. Письменник – то сіяч краси, добра, борець за мир, знавець людей, про яких пише, оточення, в якому живе (М. Стельмах).

На морально-етичну тему (в художньому стилі):

1. Дивіться ж, нащадки: в долоні синівської долі вручаємо світ ми... (Б. Олійник).
2. Земля – це прекрасно, як поема про море (Г. Тютюнник).
3. О, пісне, не кидай ти нас (І. Багрянний).
4. ...І не набрався скверни, ненависті, прокльону... (В. Стус).
5. Совість – найкращий порадник.
6. Кого ви вважаєте героєм нашого часу?
7. Наша дума, наша пісня не вмре, не загине.
8. Згаяний час – то втрачений скарб.
9. Тільки той досягає мети, хто іде, тільки той, хто горить, не згорає.
10. З усіх два слова: «мати» і «вітчизна» – існують звіку тільки в однині.

Викладач, добираючи теми творчої самостійної роботи, повинен зважати на те, щоб тексти-роздуми були спрямовані на формування у студентів патріотизму, духовної культури.

8. *Укласти словник лінгвістичних термінів.* Словники відіграють значну роль у нормалізації мови, поширенні мовних норм, у піднесенні мовної культури. Вони служать довідниками з питань, як правильно вимовляти і писати слова, як тлумачити значення слів.

Цей вид самостійної роботи, на наш погляд, не тільки підвищує грамотність і знання української мови, а й розширює кругозір студентів, підносить загальний рівень їх культури.

Студентові пропонується подати не тільки визначення термінів, необхідних для опанування курсу «Сучасна українська літературна мова з практикумом» (наприклад, *аломорф, антоніми, архаїзми, багатозначність, біблелізми, білінгвізм, варваризми*), а й їх етимологію, проілюструвати прикладами, запам'ятати їх.

Під час виконання ІНЗ в умовах комп'ютеризації навчального процесу орієнтуємо студентів на Інтернет-сайти, електронні варіанти словників, посібників, тексти лекцій викладачів.

Отже, основою навчання стає самостійна організація студентами власного професійного навчального процесу. Розуміння постановки завдання, добування й відбір інформації, планування роботи, виконання діяльності, її контроль і оцінка утворюють ядро навчання. Центром навчання є засвоєння бази знань, необхідних для компетентного виконання професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Гура О.І.** Педагогіка вищої школи : Вступ до спеціальності / О.І. Гура. — К. : Центр наукової літератури, 2005. — 224 с.
2. **Малахова О.А.** Сучасна українська літературна мова. Синтаксис словосполучення і простого речення : методичний посібник / О.А. Малахова, О.В. Ткач. — Харків : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2010. — 91 с.
3. **Мацько Л.І.** Культура української фахової мови : навч. посіб. / Л.І. Мацько, Л.В. Кравець. — К. : ВЦ «Академія», 2007. — 360 с.
4. **Модернізація** вищої освіти України і Болонський процес // Освіта України. — № 60–61, 10 серпня, 2004. — С. 7–11.
5. **Остапенко Н.** Лінгводидактичні компетентності як основа професійно-педагогічної діяльності майбутніх учителів-філологів / Н. Остапенко // Українська мова і література в школі. — 2006. — № 4. — С. 44–48.
6. **Словник** іншомовних слів / [за ред. О.С. Мельничука]. — К. : Головна редакція УРЕ, 1974. — 775 с.
7. **Цідило І.М.** Вплив ікт-компетентності педагога на використання інноваційних технологій у навчальному процесі / І.М. Цідило // Професійні компетенції та компетентності вчителя : за матеріали регіонального науково-практичного семінару. — Тернопіль : ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2006. — С. 40–44.
8. **Фіцула М.М.** Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / М.М. Фіцула. — К. : «Академвидав», 2006. — 352 с.